

Мр Зоран ВУКЧЕВИЋ

ЗНАЧАЈ МАЛИХ И СРЕДЊИХ ПРЕДУЗЕЋА И ПРЕДУЗЕТНИШТВА И ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ ПОДРШКЕ У МОДЕРНИМ ЗЕМЉАМА ТРЖИШНЕ ПРИВРЕДЕ*

Убрзани развој малих и средњих предузећа (МСП) и предузетништва, како се у последње вријеме све чешће назива овај сектор привреде, је нови феномен у свјетској привреди који траје већ 20 и више година, који ће, без сумње, обиљежити крај овог миленијума са свим изгледима да се овакав тренд наставити и у наредном миленијуму.

Велики број МСП у тржишним привредама је основна карактеристика тог система. МСП настају, прије свега, као резултат саме природе тржишног система привређивања од његових прапочетка до данас. Суштина система тржишне привреде огледа се у томе што постоји „инсталиран” процес стварања великог броја нових малих фирми, од којих многе нестају у првима годинама постојања. Од преживјелих фирми, највећи број остаје мали, а одређени број расте до нивоа средње величине, а само мали број најамбициознијих расте даље и расте до нивоа великих фирми.

1. НАЈВАЖНИЈИ ФАКТОРИ КОЈИ СУ ДОПРИНИЈЕЛИ БРЗОМ РАЗВОЈУ МП/МСП У САВРЕМЕНИМ ТРЖИШНИМ ПРИВРЕДАМА

Поред сновних карактеристика привредног система тј. флексибилности, иновативности, уважавања тржишних законитости и слободе комбиновања фактора производње, начина организовања

* Детаљније видјети у пројекту – Анализа развоја малих и средњих предузећа у Црној Гори и приједлог система подршке.

и сходно томе величине фирми зависно од конкретних услова на тражишту, постоји низ других фактора и чиниоца који су додатно утицали на убрзани развој МСП. Овдје ћемо само набројати најважније факторе.

– *Савремени техничко-технолошки прогрес и на њему базирана техника и технологија.*

– *Кооперација-субконтрактинг између великих и малих фирми.*

– *Појава и нарастање (нових) техно-бунтовника.*

– *Појава и интензификација 3-Д стратегије развоја која означава дерегулацију, децентрализацију и денационализацију, од којих сваки на свој начин и сви скупа доприносе и убрзавају развој МСП;*

– *Пораст животног стандарда становништва.*

– *Промјене у релативним односима цијена производних фактора производње, и то на начин што је радна снага постала релативно јефтинија од енергије и капитала;*

– *Промјена имиџа (атрактивности) малих и средњих предузећа и због тога све већа атрактивност за рад и запошљавање, нарочито код младих;*

– *Расположивост бизнис услуга (књиговодство, рачуноводство, дизајн, марктеинг, информациони систем, консултантске услуге) по приступачним цијенама;*

– *Диверзификација финансијског тржиста и повећање средстава за инвестиције у МСП;*

– *Промјене у радној снази и иновације у руковођењу и управљању;*

– *Нови облици пословања – франшизинг, леасинг, технолошки паркови и инкубатори;*

– *Организована и систематска државна помоћ и креирање читавог система институција и лепезе програма и мјера за подстицање рађања и раста МСП.*

2. ЗНАЧАЈ МАЛИХ И СРЕДЊИХ ПРЕДУЗЕЋА

Значај МСП је огроман за сваку земљу, а посебно за неразвијено подручје као што је Црна Гора која се суочава са низом крупних и специфичних проблема. МСП су за Црну Гору толико значајна да је, у ствари, без њиховог брзог и адекватног развоја немогуће успјешно рјешавати низ друштвено-економских проблема, нити реализовати постављени циљ: Црна Гора еколошка држава, нити, пак, стратегију одрживог развоја.

Значај МСП је огроман и за укупну стабилност једног друштва и развој демократије. Ово нарочито важи за тзв. „пост-реал-социјалистичке” неразвијене земље као што је Црна Гора. Овај значај се манифестује на више начина:

– Развој малих и средњих предузећа приватног сектора представља најбржи пут стварања средње класе, одговорних и независних појединаца који представљају предуслов стварања демократског друштва и касније његову кичму;

– Омогућавањем несметаног развоја МСП стварају се услови за реализацију једног од темељних људских права, а то је право грађанина да одлучује и усмјерава своју економску будућност.

– Повећање запослености, а нарочито samozapošljavanje и развој МСП, најбољи су пут равномјерне дистрибуције дохотка у друштву, што је важна претпоставка изградње балансираног и стабилног друштва.

3. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРСТИКЕ СИСТЕМ ПОМОЋИ ЗА МСП У МОДЕРНИМ ТРЖИШНИМ ПРИВРЕДАМА

3. 1. Историјат система помоћи

Као што је већ истакнуто, МСП и предузетништво су увијек имале значајно мјесто како у теорији тако и у политици у развијеним земљама тржишне привреде (РЗТП). Тако нпр., САД су већ 1953. године основале Националну агенцију за развој мале привреде и успоставиле развијену институционалну инфраструктуру на свим нивоима (федералном, на нивоу сваке државе и локалном). Међутим, ни у овим земљама није све ишло глатко и све оно што у њима сада постоји није створено одједном већ се систем изграђивао и допуњавао како су расла знања о овом сектору.

Афирмација МСП и систем помоћи у посљедњих 25 година, условно, може се подијелити у три фазе, подијељене по декадама – период 70-их, период 80-их и период 90-их. Свака од фаза има одређене специфичности, али је основно то да се систем стално ширио и дограђивао, зависно од нових сазнања о овом сектору и нових приоритета. Наравно, међу овим фазама не постоји строго временско разграничење.

Зависно од нагласка на поједине мјере и њихову реализацију, периодизација система помоћи може се посматрати и територијално –

локални ниво (70-те године), национални ниво (80-те) и међународни ниво (90-те године). За изградњу система подстицаја карактеристично је и то што се у свакој новој фази наставља са оним што је дало резултате у претходној фази и додају нови програми и мјере али се акценат ставља на друге моменте, тако да се систем подстицаја усавршава по ширини и дубини. Тако нпр. током 70-их година систем подстицаја је био на локалном нивоу и највећи акценат је био стављен на запошљавање тј. на стратегију рађања нових фирми. Током 80-их година, највећи акценат се ставља на мјере које доприносе расту већ формираних фирми; и, током 90-их година, највећи нагласак у систему подршке је усмјерен на иновативне фирме и МСП која извозе.

3. 2 Систем и врсте помоћи

Полазећи од великог значаја којег имају МСП у савременом друштвено-економском развоју сваке земље (посебно за запошљавање, иновативност, продуктивност, флексибилност, равномјернији регионални развој и др.), сазнања да је формирање, успјешно вођење и развијање бизниса тежак, сложен и ризичан посао који изискује пуно знања, средстава и напора за што је способан ограничени број људи, као и чињенице да се мале фирме, управо због тога што су мале (са ограниченим средствима, кадровима и знањем), у слободном дјеловању тржишта, налазе у неравноправном положају са великим фирмама, све владе развијених тржишних привреда имају разрађен и разуђен систем подршке тј. систем посебних мјера и акција којима се „пеглају” неки општи услови који мала и средња предузећа стављају у приближно исти положај на тржишту.

Земље које данас имају најразвијенију малу привреду, истовремено имају најдужу традицију, најразуђенији систем подршке и најразгранатију мрежу институција преко којих се та помоћ пружа.

Системи подршке у наведеним земаљама су по свом карактеру, циљевима па чак и обиму веома слични. Разлике се, углавном, свode на оне организационог карактера и назива институција преко којих се спроводе. У овим земљама створен је, такође, читав институционални механизам преко којег се систематски прати и проучава овај процес и сходно потребама и испољеним тенденцијама врши његово прилагођавање и доградња. У ову активност укључен је велики број државних и парадржавних, профитних и непрофитних

институција, организација и појединаца. Створена је такозвана развојна коалиција коју чине: влада, односно, највећи број министарстава, на челу са министарством или агенцијом за small biznis, заводи за запошљавање те образовне институције са универзитетом, финансијске организације, привредне коморе, предузећа, консултантске фирме, предузетници и њихове асоцијације.

Развојна коалиција пружа читаву лепезу помоћи – од законодавне и опште регулативе, преко најједноставнијих информација о томе шта је све неопходно за оснивање бизниса, преко помоћи у организовању и вођењу бизниса у различитим фазама развоја, финансијску помоћ, помоћ у истраживањима, склапању уговора са великим фирмама и државним установама и низа других видова специфичних врста помоћи.

Полазећи од значаја које МСП имају за укупни друштвено-економски развој, све земље настоје да овај процес убрзају. То се ради на два начина: први, глобални и најзначајнији, којим се цјелокупни привредни систем и сви подсистеми мијењају тако да помажу овај процес, и друго, кроз посебан систем мјера и програма којима се жели убрзати одређени процеси, помоћи одређене циљне групе, одређени типови фирми или одређени региони. За пружање специфичних облика помоћи намијењених специфичним потребама, покренуто је мноштво различитих програма и створена разуђена мрежа специјализованих институција за пружање ове помоћи.

Генерално говорећи, у свим земљама, систем помоћи за МСП са састоји из неколико елемената.

– стварање општих макроекономских услова за бављење бизнисом и развој предузетништва

– законска регулатива, процедура и трошкови регистрација (број докумената, вријеме добијања, трошкови регистрације), тј. циљена улаза, папирологија, систем извјештавања и сл.

– опорезивање и инвестициона политика

– обука предузетника

– финансирање

– информисање.

3. 2. 1. Стварање општих макроекономских услова

С обзиром на то да мала и средња предузећа, односно, small business чини интегрални дио укупне привреде сваке земље, то мо-

гућности за несметан и брз развој овог сегмента привреде прије свега зависе од општих друштвених, политичких и економских прилика у земљи за развој бизниса. Намеће се, стога, питање: *који је то сплет фактора и околности који једно друштво, једну привреду чине погодном за развој бизниса уопште и у томе посебно за развој предузетништва, односно за развој малих и средњих предузећа.*

У најважније опште факторе убрајају се: стимулисање предузетничке климе и стварање предузетничког друштва, обезбијеђење ефикасног привредног система, стабилне и динамичне привреде те групе фактора који се могу заједнички назвати факторима савременог привредног развоја.

3. 2. 2. Стимулисање предузетничке климе – стварање предузетничког друштва

Тржишне привреде називају се још и предузетничким. Такво њихово својство није настало једноставно и преко ноћи. Тржишне привреде постале су предузетничке захваљујући стварању низа предуслова, од системских, и у томе прије свега захваљујући прецизном дефинисању својине. У њима приватна својина има доминантно мјесто и са њом се гарантује извршавање уговорних обавеза, јасно дефинише ризик и тржиште рада и капитала. Наиме, од самог почетка, тј. у темеље тржишне привреде уграђено је предузетничко понашање – иновирање, спремност на ризиковање, индивидуализам, независност, самосталност, самодоказивање, тежња да се успије и да се постане богат.

Ако се овим, претежно системским компонентама подстицања предузетништва и МСП, дода и политичка стабилност, онда се ради претежно о општим факторима-условима који чине неопходан миље развоја предузетништва и МСП у овим земљама. Иначе поједини аутори наводе бројне и различите факторе, при чему се јављају и разлике у њиховим гледањима.

3. 2. 3. Стварање ефикасног привредног система, стабилне и динамичне привреде

Стварање ефикасног привредног система, стабилне и динамичне привреде представља истовремено стабилне услове за раст на-

ционалне економије, остваривње успјешности и иницијативе и личног успјеха. То значи стварање амбијента како би појединци и фирме могли да планирају на дуже стазе. У просперитетној и динамичној привреди постоје много повољнији услови за развоја мале привреде и предузетништва него у неразвијеној и стагнантној. Због тога владе развијених земаља улажу велике напоре у стварању повољних услова за стабилан и динамичан привредни развој. Контрола инфлације, чак и у оним случајевима када високе каматне стопе краткорочно негативно ђјелују на мале привреднике и порески систем који ће стимулисати инвестиције и привредни развој се убрајају у најбитније и најефикасније системске одрединце стабилне и динамичке привреде.

3. 2. 4. Помоћ развоју предузетништва и малог бизниса кроз законодавство и друге облике регулативе

Основни правци законских и других облика регулативе подстицаја развоја предузетништва и МСП, који се могу сматрати заједничким за све ове земље, су сљедећи:

(1) *Снажна државна регулатива* кочи предузетничку иницијативу, повећава трошкове пословања, успорава рад и повећава несигурност у бизнису уопште, а нарочито код малих фирми. Због тога је у овим земљама практично одувијек важио принцип да је *дозвољен сваки бизнис који законом није изричито забрањен и који испуњава законом прописане услове*. То је доприносило да формална процедура око отварања бизниса буде једноставна и брза, али да се, при томе, морају испоштовати одређени прописи, норме и услови.

Да државна регулатива не би кочила иницијативу и развој мале привреде, владе развијених земаља предузимају низ мјера да је сведе у нормалне оквире.

(2) *Код опорезивања* мале привреде у овим земљама води се рачуна о двије ствари: (1) да је висина пореских стопа таква да стимулише улагања у бизнис умјесто у личну потрошњу, штедњу, некретнине; и, (2) да је обрачун пореза једноставан и разумљив.

(3) Владе развијених земаља тржишне привреде предузимају низ конкретних корака да разбију и *ограниче монополско понашање и антиконкурентску праксу*, чиме се ствара простор за мале фирме. У посљедње вријеме се у овом правцу, скоро у свим земљама, предузимају три врсте акција:(а) дерегулација саобраћаја, (б)

приватизација значајног дијела државних фирми,¹ и, (ц) локалним властима се поставља обвеза да расписују јавне конкурсе за пружање услуга из њихове надлежности као нпр. сакупљање и одвоз смећа и секундарних сировина, услуге чишћења, оправке и одржавање возног парка, угоститељске услуге за локалне органе и др.

3. 2. 5. Помоћ у оспособљавању предузетника

Помоћ у оспособљавању предузетника и финансијска помоћ реализује се кроз двије стратегије – стратегија рађања фирми и стратегија раста фирми, којима се жели остварити различити циљеви.

Циљ стратегије рађања је да ствара услове који ће омогућити да се у привреди континуелно рађа велики број нових фирми и да се стопа рађања нових фирми временом повећава и да што већи број новоформираних фирми опстане и стабилизује се. Овом стратегијом се настоји охрабрити што већи број потенцијалних предузетника да преузму ризик и упуште се у стварање сопственог бизниса. То се ради кроз школске и образовне програме од најранијих дана, а касније кроз различите курсеве и семинаре којима се врши популарисање приватног бизниса и стицање знања о начину, условима и могућностима заснивања.

Циљ друге стратегије је да од новооснованих и стабилизираних фирми њих што већи број расте. За сваки од наведених циљева разрађује се посебна стратегија. Свака од стратегија практично се састоји од истих елемената – обука и оспособљавање предузетника или, шире, менаџерског тима и обезбијеђење средстава, повећање информација.

3. 2. 6. Помоћ у средствима – финансијска помоћ

Недостатак средстава се јавља као најчешћи ограничавајући фактор, како за формирање нових малих фирми тако и њихов за раст. У

¹ Процес приватизације попримио је такве размјере да се приватизује чак и оно што је, само прије 10 година, било незамисливо и за највеће поборнике приватизације. Примјера ради, у В. Британији после је првог таласа приватизације, који је захватио приватизацију станбеног фонда, друмског и авионског саобраћаја, аутомобилску индустрију, други талас приватизације захватио је највећи дио производње угља и челика, производњу нафте, производњу гаса и електричне енергије, телекомуникације, водене ресурсе, дио путне мреже а у поступку је и приватизација жељезнице.

последњих 15-20 година развија се читави механизам помоћи – стимулативна пореска политика која појединцима/предузетницима и фирмама оставља све више сопственог капитала ако желе да га инвестирају или реинвестирају у бизнис; све је више државних средстава, тзв. гарантовних фондова за самозапошљавање из којих се финансирају највише угрожене групе (млади незапослени, жене, радници који су остали без посла); све је више формалног и неформалног вентуре (ризичног) капитала; развија се секундарно тржиште капитала и нарочито промјена пословне филозофије банака према финансирању МСП, тако да банкарски кредити постају други по значају (послије сопствених средстава) извор средстава за финансирање МСП.

3. 2. 7. Институције за пружање помоћи МСП

У развијеним тржишним привредама, општи тренд промјена у овом домену огледа се у томе што се велика пажња поклања систематском грађењу и усавршавању мреже институција које стварају повољне услове за предузетништво и потпомажу стварање конкурентних (равноправних) услова за развој *small business*. Ова мрежа састоји се од државних институција на свим нивоима, почевши од државних, парламентарних, образовних, па до профитних, непрофитних приватних институција и фирми. Како у пракси ових земаља у овој сфери постоје значајне разлике, то ће се у даљем тексту посебно пажња поклонити само једној која је најбитнија и, *de facto* је координатор рада свих других.

У склопу институција за старање о развоју МСП у овим земљама највећи значај и улога припада посебном државном или парламентарном органу. Наиме, све РЗТП имају посебну институцију која је задужена за развој предузетништва и МСП. Положај и организациона форма ових институција је различита од земље до земље али је суштина њиховог рада веома слична.

У пракси се најчешће сријећу три њена институционална облика: (1) агенција за малу привреду као самостални орган (нпр. у САД); (2) агенција за малу привреду у саставу неког од министарстава (случај у Јапану, Холандији); и, (3) посебно министарство за малу привреду (Словенија). У табели је дат преглед институција које су формиране за подршку МСП у земљама средње и источне Европе.

Табела: Преглед институције за подршку малих предузећа у земљама централне и источне Европе

ЗЕМЉА	ИНСТИТУЦИЈЕ ЗА ПОДРШКУ
Летонија	3 саветодавна центра за бизнис (BACs)
Литванија	3 саветодавна центра за бизнис (BACs)
Естонија	3 саветодавна центра за бизнис (BACs)
Пољска	16 центара подршке пословању (BSCs) 7 агенција за локалне иницијативе 8 регионалних агенција за развој (подржаних)
Мађарска	1 национална SME агенција (HVER-MVA) 16 агенција за локална предузећа (LEAs) 2 регионалне агенције за развој (успостављено) 1 пословни и центар за иновације (успостављено)
Чешка	19 регионалних информативних и саветодавних центара (RAICs) 3 пословна и иновативна центра (BICs) 1 регионална агенција за развој (RDA)
Словачка	1 национална SME агенција 9 регионалних информативних и саветодавних центара (RAICs) 1 регионална агенција за развој (RDA)
Румунија	1 национална SME агенција (CRIMM) 5 SME развојних центара (CMEDCs) 5 пословних и иновативних центара (BICs) успостављено
Бугарска	2 регионалне развојне агенције (RDAs)
Словенија	1 агенција за развој SME 1 центар за развој малих и средњих предузећа 1 пословни и иновативни центар (BIC) 6 регионалних центара за бизнис локални центри за мали бизнис
Албанија	1 национална SME агенција 7 регионалних пословно-саветодавних центара (RBAs)

Извор: Документи ЕУ.

Без обзира на институционално рјешење и организацино устројство, садржај па и опсег рада институција задужених за развој мале привреде су веома слични у свим земљама. Ове институције одр-

жавају тијесну сарадњу са осталим државним органима и организацијама, нарочито другим (потпорним) институцијама које помажу развој МПП. Преко њих се координирају, помажу, усмјеравају, (а у заједници са другим органима и организацијама) контролишу, прописују стандарди и формирају неопходне институције и остварује сарадња са предузетницима на терену.

При избору институционалне мреже предност имају оне институције које у својој активности стављају акценат на дефинисање стратегије развоја малих и средњих предузећа као и на оспособљавање малих и средњих предузећа и предузетника. Ту се, прије свега, сврставају образовне, савјетодавне, финансијске и институције за пружање информација.

4. СИНТЕЗА ИСКУСТАВА ПРОГРАМА РАЗВОЈА МАЛИХ И СРЕДЊИХ ПРЕДУЗЕЋА У ЕУ И ОСНОВНЕ ПРЕПОРУКЕ

Разлози због којих је већина развијених земаља и земаља у развоју одлучила да оснује аналогне агенције у покушају да поспјеше развој малих и средњих предузећа, као један од најзначајњих фактора и развојних елемената националних економија су врло бројни. Искуства земаља југа Европе (Италије и Шпаније, али и Француске), мање развијених земаља ЕУ (нпр. Ирска и Грчка) као и земаља које се налазе на путу интеграције у ЕУ (Словенија, Република Ческа и сл.) упућују на неколико значајних закључака које треба имати у виду приликом планирања начина којим се покушава прићи поспјешивању малих и средњих предузећа (МСП):

Ради се о комплексном питању чије рјешавање захтијева комплексне и вишедимензионалне иницијативе, чија координација и интеграција у датом тренутку и у одређеним временским периодима представља кључни фактор успјеха. Немогуће је поспјешити развој МСП само једном или са двије, ма колико значајне, иницијативе, већ је неопходно спровести цијели низ акција и пројеката, међусобно усклађених и базираних на сталном праћењу информација и података (тзв. принцип „feedback”-а).

Неопходно је дефинисати и раздвојити функције које се односе на директни развој МСП (образовање кадрова, развоје специфичних компетенција неопходних предузећима, промјена предузетничке свијести, развој акција по територијалним и стратешким приоритетима, анализа и праћење података и њихова дифузија заинтересо-

ваним институцијама, и сл.) од функција стратешке орјентације које држава треба да реализује (развој и рад на глобалној политици развоја, финансирање и фондирање предузећа и иницијатива на локалном нивоу, надгледање и контрола, итд.)

Организацијска структура институционалне подршке развоју МСП мора бити флексибилна да би могла да координира рад на пројектима и иницијативама у условима макропланирања и врло диференциране лепезе потреба које треба задовољити да би се достигла реална трансформација микропроцеса производње и постпјешии развој предузетничке свијести и културе на локалним нивоима.

Један од најважнијих принципа дјеловања у развоју МСП је заснован на принципу развоја ресурса. Дакле, искуства ОУН, и искуства спровођења тзв. „таргет 1” од стране ЕУ, наводе изузетно мали степен валоризације уложених средстава, у случајевима у којима је програм развоја заснован на директној финансијској помоћи предузетницима (чак и под строгим критеријумима селекције). Основни ризик у оваквој врсти посла је сматрати да је једини проблем у финансијском аспекту (недостатак средстава, почетног капитала, скупе технологије, итд.) и на тај начин базирати сву стратегију на селективном кредитирању предузећа или пројеката. Такав начин рада је показао вишеструке недостатке у погледу ефикасности и степена касније валоризације и стварања додатне вриједности.

Сва међународна искуства наводе као примјере ефикасног дјеловања сљедеће принципе рада:

– интервенција на принципу „развоја ресурса”: радити на развоју знања („know-how”) и свијести и културе пословања („know-how-to-be”) кроз паралелено спровођење програма из области образовања и тренинга и праћење пројеката у дужем временском периоду (тзв. „follow-up”), уз сталну мониторажу и стручну подршку. Овим принципом се сматра да је основна вриједност знање и познавање тржишта и принципа пословања, а не новац (који је подређен сталном стицању знања у одређеном временском периоду и адекватној промјени свијести и културе рада).

– Интервенција на принципу „networking”-а по којој се сматра да је једна од најзначајнијих посљедица спровођења програма развоја, повезивање и улазак у „неформалне и формализоване” мреже и асоцијације од стране предузетника и МСП. Један од најкритичнијих аспеката рада у првој фази развоја територије је изузетно низак степен повезивања – раширена тенденција је да се иницирају

подухвати индивидуалног типа, или евентуално базирани на принципу „породичне компаније”, које су ноторно нестабилни економски фактори и не представљају праву базу развоја. Неопходно је, дакле, створити „културу сарадње и асоцијативног дјеловања, културу повезивања ресурса, поготову у стратешким гранама привреде” (Први преглед дјеловања програма ЕУ на јужноиталијанској територији, ISFOL, 1991)

Између осталог, један од значајних аспеката организације посла у развоју МСП је принцип „циклуса”: неопходно је створити један процес у којем су развој и валоризација уложених средстава цикличног типа, а не зауставља се на првој инвестицији. На примјеру програма АДАПТ финансираног од стране Европског Социјалног Фонда из Брисела можемо илустровати овај принцип: ЕСФ у првој фази финансира образовање незапослених из одређене области, затим помаже стварање МСП на принципу повезивања међу полазницима образовних програма, али и са другим актерима (нпр. великим предузећима, фондацијама, другим МСП, итд.). Прати се развој предузећа и ставља на располагање одређена финансијска подршка која је дестинирана за одређене сврхе (технологија, маркетинг, образовање персонала, итд) и мора бити искоришћена само у те сврхе. Дакле, ради се о врло прецизном и стратешки координираном раду који тежи да „примора” предузетнике на валоризацију у њега уложеног капитала, јер само на такав начин долази до слjedeће фазе помоћи. На тај начин се избјегава мањак одговорности за уложена средства и примљену помоћ, без потребе да се примјењују репресивне мјере (судска гоњења и сл.)

ПОДСТИЦАЈ РАЗВОЈА МАЛИХ И СРЕДЊИХ ПРЕДУЗЕЋА У ЦРНОЈ ГОРИ – АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

1. 1. Историјски контекст развоја

Генерално говорећи, период прије доношења *Закона о обављању привредних дјелатности личним радом и средствима у власништву грађана*,² био је карактеристичан по општој рестриктивности – општедруштвеној, идеолошкој и законодавној, и отуда неповољним условима за развој МП/МСП. У овом периоду за развој ма-

² СЛЦГ, бр. 17. 1989.

ле привреде у приватном сектору важило је правило: *дозвољене су само оне дјелатности које су у закону биле набројане*. Поред тога, у нашој економској теорији, предузетник није третиран као један од фактора развоја, а на друштвеној лествици занимања, предузетник – мали привредник, заузимао је веома ниско мјесто, ако је уопште помињан, односно рангиран.

Због таквог гледања, и сходно тој идеологији, законски су биле одређене дјелатности у којима је могла да се испољава приватна иницијатива (угоститељство, занатство, превозничке услуге, пољопривреда); законски су, такође, биле одређене границе до којих је фирма у приватном власништву могла да расте (највише 5 запослених, ограничена основна средства и ограничене земљишне површине – 10 односно 20 хектара). У друштву не само да није било организоване помоћи као у земљама тржишне привреде, већ се, на разне начине, спутавало стварање нових јединица и раст постојећих.

Овакав друштвени статус и законска регулатива мале привреде, неминовно су се одразили на величину и структуру овог сектора и карактер јединица мале привреде. Гро јединица мале привреде чиниле су мале занатске радње и мали угоститељски објекти са 1 до 2 запослена, са ниском техничком опремљеношћу, претежно са старијом радном снагом и без правих наследника.

1. 2. Развој МП/МСП у периоду 1989-2000. год.

Постојећа званична статистичка грађа још увијек не омогућава да се уђе у иоле суптилнију анализу ове проблематике. Статистика није поуздана чак и када је ријеч о тако глобалним показатељима као што је број јединица мале привреде, број запослених у њима, оствареном друштвеном производу, а да не говоримо о другим специфичним и теже докучивим показатељима као што су подаци о стварним резултатима пословања појединих категорија јединица мале привреде, обиму и структури извора инвестиција, карактеристикама предузетника, структурним промјенама унутар овог сегмента привреде. Због тога је развој МП/МСП у овом периоду могуће илустровати само кроз неколико општих показатеља.

Динамика раста МСП у овом периоду илустроваће се кроз промјене броја малих јединица. Иако мале јединице, регистроване као радње или као предузећа, заједнички чине приватни сектор, ипак их треба одвојено посматрати, како је дато у истој табели. Одвојено

посматрање је значајно због учачавања промјена у тренду кретања између ова два типа јединица, и још важније, због квалитативних разлика и перспективе развоја ова два сегмента мале привреде.

Доношењем новог Закона,³ ублажавањем идеолошких предрасуда и уклањањем многих административних препрека, дошло је, мјерено бројем нових регистрованих јединица, до наглог развоја мале привреде. Из података се јасно види да се у периоду 1989-2000. године број самосталних радњи у Цори Гори значајно повећао (са 4065 на 5530), што износи повећање од 36%.

Регистровање малих јединица у статусу правног лица – предузећа било је омогућено тек новим Законом.⁴ Због тога је њихов број у 1989. години изузетно мали – износи свега 36 јединица. У периоду 1989-2000. године број регистрованих предузећа у приватном сектору попео се на 14.350. Међутим, од овога броја у 2000. години било је активно само 38%, што у односу на број у почетној години, ипак, представља огромно повећање.

Динамика раста и пораст значаја приватног сектора МП/МСП још адекватније се изражава кроз праћење пораста учешћа овог сегмента привреде у стварању друштвеног производа Црне Горе. Учесће МП/МСП приватног сектора повећало се са 7,1% у 1989 години на 33,6% у 2000. или за преко четири пута, ако се у приватни сектор укључи и друштвени производ приватног сектора пољопривреде.

Свјесна чињенице да је проблем отворене незапослености примио велике размјере, да ће се под дејством различитих фактора (преструктурирања привреде, ослобађања техно-економских вишкова, природног прилива) даље повећавати, као и чињенице да велике фирме не могу повећавати запосленост, Влада Републике Црне Горе је предузела одређене мјере како би ублажила проблем незапослености. Најважније мјере подстицаја огледају се у обезбјеђењу кредитних средстава по повољним условима за незапослене на евиденцији Завод за запошљавање и оне који су жељели да напусте фирме у друштвеном сектору или су проглашени техно-економ-

³ Закон о обављању привредних дјелатности личним радом и средствима у власништву грађана (СЛЦГ, бр. 17. 1989.),

⁴ Нови закон је био веома либералан у погледу списка дјелатности којима су се могли бавити приватни предузетници; трошкови регистрација и процедура регистрација такође. Све ово, као и продубљавање економске кризе и почетак приватизације, утицало је да нагло порасте интерес за регистравање приватних фирми.

ским вишковима. У овом смјеру покренута су два програма: Програм самозапошљавања (1991. год.) и Програм збрињавања техно-економских вишкова (1992. год.). Програм самозапошљавања је требало да игра улогу главног промотора активне политике запошљавања, а Програм збрињавања техно-економских вишкова и активне и пасивне политике.

Нема сумње да су ови програми помогли развоју МСП. Међутим, у односу на тежину проблема незапослености и изражени интерес, ипак се ради о ограниченом домету. Расположива средства за ове намјене су била мала, а у реализацији Програма самозапошљавања појавило се и низ негативности и других мањкавости: пројекти су ниског техничко-технолошког нивоа, релативно је висока цијена по радном мјесту, многе фирме послују са тешкоћама и низак је степен повраћаја средстава.

1. 2. 3. Резултати анкете предузетника

Ради што бољег сагледавања стања и основних карактеристика МСП и оцјене могућности развоја у будућности, за потребе пројекта спроведена је анкета међу фирмама које су на тржишту бар неколико година и које су на њему препознате, и према оцјени истраживача, имају одређени потенцијал за даљи раст. Анкета је рађена на узорку од 80 фирми на нивоу Црне Горе.

У наводу који слиједи дају се најважније информације добијене анализом анкете:

– Већина предузетника сматра да је процедура регистравања фирме сложена, да је потребно пуно документације и због тога су и трошкови регистрације високи, тј. трошкови уласка на тржиште су високи (47% сматра да је регистрација фирме скупа);

– Највећи број предузетника (односно 77%) је изјавило да се не бави извозом, тј. да претежно поризводе за локално тржиште. Они који се баве извозом највише извозе сировине;

– На питање шта им је највише помогло при оснивању фирме, чак 77% је одговорило да је то раније искуство;

– Најважнији извор средстава за оснивање фирме представљају сопствена средства (лична и средства робиине); сопствена средства учествују са око 65%. Као разлог за овако високо учешће сопствених средстава њих скоро 90% навело је непостојање других могућности и извора;

– У односу на друге земље, веома је велики проценат (око 50%) оних који желе да даље расту, што се може тумачити као повољна околност. Међутим, када се исто питање постави на другачији начин, проценат оних који желе да расту је знатно нижи;

– Као највеће препреке расту фирми, посебно повећању броја запослених, предузетници истичу високе порезе и доприносе на личне дохотке;

– Највећи број предузетника (чак 80%) сматра да је најважнији фактор развоја способност менаџерског кадра и квалитет радне снаге;

– Веома значајан проценат предузетника (њих 68%) сматра да је важан ограничавајући фактор раста њихове фирме недостатак одређених знања. Знања која највише недостају су она из области технике и технологије и маркетинга;

– Преко 64% сматра да нема адекватну подршку државе у подстицају развоја малог бизниса;

– На питање да оцијене квалитет нашег образовања, велики проценат предузетника (66%) сматра да је лош;

– На питање да оцијене перспективу развоја своје фирме за период од 3-5 година, око 50% је одговорило да не зна шта ће бити са њиховом фирмом, док приближно исти број гледа оптимистички на будући развој.

*

На основу ових информација, као и на основу реалних активности, може се извести неколико закључака:

– не постоји координативна активност између свих институција које се баве развојем малих и средњих предузећа

– све институције се баве парцијално или индиректно развојем малих и средњих предузећа

– због неповезаности и испарцелисаности задатака поједини послови се раде паралелно и дуплирају се

– у ранијој организацији и начину рада министарстава и других државних органа полазило се од неселективног третмана области развоја;

– из тога слиједи и објашњење зашто се мала и средња предузећа посебно не третирају нити помињу;

– код новоформираних институција уочава се нови принцип, усмјереност функција ка конкретној области развоја;

- упоредо са новим принципом даје се нагласак на подстицање малих и средњих предузећа и њиховог развоја;
- нека министарства, органи и институције обављају послове из ове области мимо решења из Уредбе, а на основу посебних задужења од стране Владе.

ПРИЈЕДЛОГ РАЗВОЈА ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ ПОДРШКЕ РАЗВОЈУ МАЛИХ И СРЕДЊИХ ПРЕДУЗЕЋА

1. Организациони облик институционалне подршке за развој малих и средњих предузећа

Узимајући у обзир страно искуство, и спољне проблеме, чињеницу да без развоја МСП нема успјешног превладавања многих друштвених и економских проблема, и полазећи од тога да је адекватан развој мале привреде и предузетништва дуг и сложен процес, за успјешан рад у правом смјеру нужно је формирати специјализовану институцију која ће бити задужена и одговорна за развој МП/МСП. Наиме, један од важних узрока непоклањања довољне пажње развоју МСП лежи и у чињеници што није постојала организована институционална подршка тј. институција која би била задужена да се бави развојем и била одговорна за резултате. Влада Републике Црне Горе је 01. 12. 2000. г. формирала Националну агенцију за развој малих и средњих предузећа

Главни задаци Националне агенције за развој малих и средњих предузећа су:

- координира све активности за развој малих и средњих предузећа на националном нивоу
- подстиче предуслове за помоћ малим и средњим предузећима
- координира активности свих институција које се баве развојем малих и средњих предузећа
- дефинише стратегију развоја малих и средњих предузећа
- припрема законске предуслове из области развоја предузетништва и малих и средњих предузећа
- учествује у реализацији програма подстицаја развоја малих и средњих предузећа и предузетништва са осталим министарствима и другим државним институцијама
- развија и подстиче савјетодавну и консултанску мрежу за подстицај развоја малих и средњих предузећа и предузетништва

- подстиче и организује регионалне и локалне центре за подршку
 - успоставља сарадњу са међународним институцијама из ове области
 - предлаже и организује финансијску подршку
 - креира специјалне програме подстицаја и са другим институцијама стара се и учествује у њиховој реализацији, оцјењивању могућности развоја предузетништва и малих и средњих предузећа
 - дефинише могуће проблеме и указује на потребе развоја МСП у будућности
- сарађује са малим привредницима на терену и прикупља информације везане за различите аспекте развоја МСП
- помаже малим привредницима у тумачењу закона и других прописа који тангирају њихов развој
 - презентује Влади и другим органима и организацијама улогу и значај МСП и предузетништва за државу у цјелини, посебно, за реструктурирање привреде, здравље и динамизам економије
 - истражује утицај закона, прописа, програма и друге регулативе на развој мале привреде и на њих благовремено и адекватно реагује
 - предлаже и образлаже Влади и другим државним и парадржавним органима политике и програме развоја МПП и пројеката за финансирање програма за образовање и усавршавање, обуку консултаната и предузетника, обуку радне снаге, информисање, покретање специјалних програма.

СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА МАЛИХ И СРЕДЊИХ ПРЕДУЗЕЋА У ЦРНОЈ ГОРИ

1. Увод

Од 1989. године у земљама централно-европског региона се одвија процес трансформације њихових политичких, економских и социјалних система. У ближој историји не постоји примјер за овакав обим економских реформи и политичких промјена. Посматрајући протеклу деценију, могу се примијетити значајне промјене у читавом региону.

Суштински елемент политичке и економске трансформације у било којој земљи је стварање приватног сектора, развој предузетништва и стварање малих и средњих предузећа (МСП). Ово треба да постане водећа снага у економском развоју. МСП стимулишу

приватно власништво и предузетничке способности. Она су флексибилна и могу се брзо прилагодити на промјену понуде и тражње на тржишту. Она стварају запосленост, промовишу диверсификацију економских активности, подржавају одрживи раст и дају значајан допринос извозу и трговини.

2. Циљеви

У складу са стратешким економским документима Црне Горе, у периоду до 2006. г. дефинисани су сљедећи циљеви:

1. Повећање броја малих и средњих предузећа регистрованих у приватном сектору, која званично послују.

2. Постизање веће разноликости и интегрисаности економске активности, повећавањем учешћа малих и средњих предузећа која се базирају на производњи и не-трговачким услугама.

3. Значајно повећати учешће малих и средњих предузећа у односу на микро-предузећа у укупној структури предузећа.

4. Повећати конкурентне активности малих и средњих предузећа у економским секторима у којима Република Црна Гора зависи од увозних добара и услуга; и повећати учешће малих и средњих предузећа у приходима од извоза.

5. Повећати учешће домаћих малих и средњих предузећа у иностраним стратешким савезима и аранжманима заједничких улагања (joint ventures).

6. Повећати учешће малих и средњих предузећа у бруто друштвеном производу.

7. Повећати удио малих и средњих предузећа у укупној запослености.

За потребе ове стратегије дефиниција за микро, мала и средња предузећа прати стандарде ЕУ у погледу броја запослених. Микро предузећа се дефинису као она која имају мање од 10 запослених, мала предузећа су дефинисана као она која имају до 50, а средња она која имају до 250 запослених.

3. Приступ

Успјешна реализација ове стратегије захтијева заједничке, координиране напоре низа субјеката, укључујући Владу, међународне кредитне институције, иностране донаторе, невладине организаци-

је, пословно-заступничке организације, пословни консалтинг и са-вјетодавне услуге, као и мала и средња предузећа.

У исто вријема, Влада такође увиђа да се њена улога у постизању ових стратешких циљева и њени односи са партнерима морају даље развијати у току ове примјене, фокусирајући се у почетку на мјере промовисања предузетништва и успостављања одговарајућег оквира за развој малих и средњих предузећа. Када ове мјере почну дјеловати, учешће Владе ће се знатно смањити и свести на пружање основног пословног образовања и информација које не обезбијеђује тржиште.

4. Приоритети

4. 1. Промовисање предузетништва

Ниво предузетничких активности у Црној Гори је тренутно на веома ниском нивоу по међународним стандардима, узрокован непостојањем традиције, претходним економским системом, ратним окружењем и економским санкцијама. Да би омогућили Црној Гори да постане конкурентна у међународној тржишној економији, неопходно је да се предузму сви кораци у циљу подршке развоја предузетништва. Осим предузимања мјера које би грађанима олакшале оснивање и вођење пословања, захтијева се и уска сарадња са медијима и осталим ‘креаторима мишљења’ како би се нагласиле корисне стране предузетништва и приватне иницијативе, као алтернативе запослености у државним фирмама и у Влади, и како би се креирао позитиван ‘узор – модел’ за предузетнике. Предложено је да се:

– Истраже механизми за промоцију предузетништва путем партнерства између Владе, представника предузеца, едукатора, медија и представника слободне штампе, обезбјеђујући различите облике комуникације (округли столови, промотивни семинари, посебне емисије о малом и средњем бизнису, бизнис клубове итд.)

– У сарадњи са образовним институцијама и комерцијално-банкарским сектором, организовати континуиране промотивне пројекте (пројекат „млади у бизнису”)

– Покренути посебан специјализовани магацин, који би превасходно имао за циљ промоцију развоја малих и средњих предузећа и објављивао „примјере успјеха” из овог сектора.

4. 2. Пружање пословног образовања

Конкурентан сектор малих и средњих предузећа не захтијева само хитно стварање 'предузетничке културе', већ и развој и примјену савремених пословних вјештина у областима као што су менаџмент, финансије и рачуноводство, маркетинг и развој кадрова. Формално образовање мора одиграти кључну улогу у развоју ових вјештина, дајући људима пословне концепте и технике, које могу бити примијењене и развијене у пракси. Влада Републике Црне Горе је свјесна да има кључну улогу у пружању оваквог образовања и нагласавању хитности приватних иницијатива за образовање на разним нивоима. У складу са тим предлаже се да се:

Испита могућност увођења програма за развој основних биснис вјештина у терцијални сектор образовања широм Републике.

Обезбиједи основно пословно образовање и обуку почетницима и оним предузетницима који се налазе на самом почетку пословања. У реализацији ових форми едукације користићемо међународно искуство у креирању и спровођењу ових програма гдје је год то могуће.

Активно промовише и подржи припремање обуке за менаџмент на високом нивоу, преко развоја програма бизнис студија на Универзитету. Биће предузети кораци за испитивање могућности организовања МБА (Master of Business Administration) и/или кореспондентских курсева са страним Универзитетима, сто би охрабрило црногорске студенте у стицању међународно признатих квалификација у менаџменту.

4. 3. Обезбјеђење лојалне/фер конкуренције

Да би се у потпуности реализовао предузетнички потенцијал од виталног је значаја постојање фер конкуренције и једнаких услова за пословање. Искуства осталих земаља јасно показују да онамо гдје је постојала заштита од конкуренције, било злоупотребом монополског положаја или избјегавањем поштовања регулативе и пореских обавеза, долазило је до директног пада квалитета производа и услуга као и пораста њихових цијена за крајњег корисника. Рјешавање проблема нелојалне конкуренције је од виталног значаја да би се обезбиједила основа за стабилан раст на дуги рок, и обезбиједило да најбоље фирме опстају и буду конкурентне на домаћем и

међународном тржишту. Влада Републике Црне Горе је посвећена овом циљу и већ је започела један амбициозан али остварљив план борбе против највећег извора нелојалне конкуренције, сиве економије. Поред тога, да би се олакшао укупан терет у смислу пословне регулативе и администрације, у току периода који обухвата стратегија, предлаже се:

– Да се примијене ригорозни програми едукације за јавне службенике задужене за имплементацију и праћење нове регулативе, укључујући нове законе о порезима и предузећима

– Да се уведу нове административне процедуре везане за законодавство и регулативе која се односи на предузеће, а која иде у правцу подстицања да се осигура већа конзистентност у имплементацији и обавезности

– Да се уведу строжи мониторинг и вредновање процедура у односу на нову и постојећу регулативу/законодавство.

4. 4. Смањење регулативе и административних баријера за развој пословања

Влада Републике Црне Горе увиђа да има веома важну улогу у регулисању активности приватног сектора. Такође, увиђа да преобимна, лоше конципирана и често подложна промјенама регулативе може угушити предузетништво и спречавати привредни развој, тако што ће повећавати административни терет на пословање и охрабривати бијег у неформални сектор. У том смислу Влада се залаже за постизање прикладног баланса регулативе, који ће бити конзистентан, са њеним обавезама у сфери социјалне политике и потребе да се промовише економска транзиција и раст, препознајући да трошкови који произилазе из примјене регулативе пропорционално више погађају мале него веће фирме. У том смислу предлаже се:

– Да се заврши текући посао на процедурама за регистрацију предузећа. У складу са оквиром новог закона за пословне организације, неопходно је обезбиједити предуслове за поједностављење и скраћење процедура регистрације.

– Да се настави са скраћењем процедура за дозволе и одобрења, како би се одредиле области у којима би се садашња правила и њихова администрација усмјерила у складу са најбољим међународним искуствима.

4. 5. Упрошћавање система пословног опорезивања

Једноставан и транспарентан порески систем, који узима у обзир специфичности сектора малих и средњих предузећа, је основни предуслов за раст тржишне економије. Из овог разлога је Влада Републике Црне Горе већ предузела значајне кораке ка упрошћавању пореских мјера које погађају мала и средња предузећа, укључујући и нове пореске законе као и ревизију пореза на лични доходак и профит. Од исте важности су и кораци које је Министарство финансија предузело кроз унификацију пореског административног система, и односе се на уобличење дјеловања овог система како би се осигурала већа дисциплина и транспарентност. У току периода спровођења ове стратегије, предложено је да се:

– Испита поступак за даље ревизије пореских закона усмјерених на смањење оптерећења малих и средњих предузећа и охрабривање знатно унапријеђених нивоа добровољног повиновања. У развоју нових пореских мјера, укључујући и потенцијалне пореске паузе, смањене прагове, усмјерене задатке, механизме исплате итд, обратимо посебну пажњу на најбоља OECD-а искустава из ове области.

– Пажљиво анализирати и поправити садашње законе и правила везана за опорезивање запослених и довести их у склад са „конкурентским” привредама.

4. 6. Охрабрити формирање приватних пословних удружења

Влада Републике Црне Горе увиђа да у развијеним тржишним привредама пословна удружења играју кључну улогу у исказивању потреба малих и средњих предузећа и утичу на владу како би се усвајале промјене. Секторска пословна удружења такође морају одиграти кључну улогу у ширењу информација својим члановима, пружању специјализованог образовања, промовисању интернационализације, успостављања и одржавања квалитативних стандарда, стално смањујући потребу за владиним регулативама. Да би се промовисао развој асоцијација приватника, Влада предлаже да се:

– Сарађује са постојећим пословним удружењима и да се подржи развој нових пословних удружења која могу дати разумне гаранције за заступање интереса предузећа у својим секторима и / или области.

– Траже начине за укључење легитимних пословних удружења у владиној политици, посебно у процесу доношење одлука на националном и локалним нивоима.

– Подржи даљи рад у овој области преко међународних донаторских организација и да се брзо реагује на предлоге који произилазе из тог рада.

4. 7. Побољшати приступ пословним информацијама

Трендови развијених тржишних привреда говоре да је у току посљедње декаде приступ информацијама (о новим производима и процесима, конкурентима, трендовима, новим тржиштима и клијентима) постао све битинији у одређивању конкурентности. Ово је пословању у Црној Гори створило недостатке, јер су изгубљена тржишта која су била успостављена у бившој Југославији, а и постојао је дуг период економских санкција током којег је приступ међународним тржиштима био немогућ. Као посљедица, пословање у Црној Гори мора брзо створити основе уколико се жели успјешно учествовати на домаћим и иностраним тржиштима. Да би помогла предузећима у овом процесу, Влада предлаже да се:

Оснује мрежа Регионалних бизнис информационих центара (RPIС). У току стратешког периода, укупно седам центара ће бити основано, да би омогућили предузећима широм земље расположиве информације. Центри ће бити лоцирани у локалним владиним канцеларијама и пружаће основне информације предузећима у циљу лакшег регистровања дјелатности и ради идентификовања извора за финансирање малих и средњих предузећа и специјализованог техничког савјетовања, као што је на примјер пословно планирање. Центри ће такође обезбиједити просторије за консултације и интернет приступ за регистроване кориснике.

Еуро инфо коресподентни центар (ЕИСС) ће бити основан у Подгорици и пружаће услуге предузећима у форми давања информација о европским стандардима и тржиштима као и о организацији дисциплина на европском тржишту, укључујући унутрашње и спољашње одвијање продаје. ЕИСС ће ширити информације на регионалном нивоу преко предложене мреже Регионалних Пословно Информационих Центара.

4. 8. Побољшати пружање пословних услуга

У поређењу са развијеним тржишним привредама, пружање пословних услуга у Црној Гори је јако ограничено. Услуге као што

су рачуноводство, планирање пореза, правни савјети, информационе технологије и консултативни менаџмент су увијек неопходна помоћ приликом оснивања и раста пословања, док су у исто вријеме и јако важни извори економских активности и запослености у кругу својих дјелатности. У складу са тим, Влада Црне Горе је обавезна да подржава развој пословних услуга. Предложено је да се:

– Настави подржавање програма за обучавање, које подржавају међународне донаторске организације са циљем обуке професора и специјалиста за пружање пословних услуга у приватном сектору. Постојећи програми у овој области ће бити ревидирани како би се успоставио њихов утицај и формирали нови програми који би били адресирани на недостатак постојећих клаузула.

– Подрже предлози Европске агенције за реконструкцију и развој да се обезбиједи обука субјеката који би пружали пословне услуге преко Менаџмент програма Европске банке за реконструкцију и развој, и тиме обезбиједити развој приватног консалтинга.

– Да се пружи обука локалним Владиним службеницима запосленим у РПИС да би могли пружати тражене информације корисницима, поштујући Владиноу регулативу и законодавство које се тиче МСП. У почетној фази имплементације ове стратегије, посебан акценат ће се ставити на информисање фирми/предузетника везано за трговачке и пореске законе.

4. 8. Олакшати приступ расположивим финансијским средствима

Влада Републике Црне Горе увиђа да је мањак приступа расположивим изворима финансија главна препрека малим и средњим предузећима која желе да инвестирају и расту, поготово за она која су тек основана или у почетним фазама пословања, и којима су потребне позајмице у року дужем од једне године. Влада такође увиђа да би у току транзиције ка тржишној економији кључна улога државе требало да буде омогућавање финансирања од стране професионалних институција (банке, гаранти фондови, микрофондови...), прије него кредитирање од стране државе. У складу са тим је предложено да се:

– Наставе напори реструктурирања комерцијално-банкарског сектора, у циљу подржавања јаче конкуренције и повећања количине и квалитета зајмова датих домаћим малим и средњим предузећима у складу са међународним правилима и захтјевима кредитирања.

– Сарађује са међународним кредитним институцијама које изражавају вољу да отворе нове кредитне линије у Републици Црној Гори. Посебни напори ће бити предузети како би се привукла пажња међународних програма за пружање финансијске подршке, који у исто вријеме повећавају капацитете комерцијалних банака и подржавају већу кредитну конкуренцију.

– Промовише повећање конкуренције у микро-финансирању, преко даље сарадње са међународним кредитним институцијама и невладиним организацијама које су активне у овој области.

– Истражи могућност оснивања нових видова финансирања малих и средњих предузећа, адресиране на текуће и новонастале недостатке тржишних клаузула. Почетни напори ће бити фокусирани на тражење могућности формирања приватних гарантних фондова и јавних гарантних институција, као механизма за подстрек повећаног кредитирања малих и средњих предузећа кроз комерцијално-банкарски сектор.

– Креира таква регулатива, законодавство и ефикасни инструменти опорезивања који ће охрабрити стварање и раст нових малих и средњих предузећа и микро-кредитних институција.

5. Примјена, надгледање и оцјењивање

Координација примјене ове стратегије за развој малих и средњих предузећа, као и надгледање њеног развоја, су примарне одговорности Владине Агенције за развој малих и средњих предузећа, која је основана у децембру 2000. године. Да би се испуниле ове обавезе, предочено је да ће ова Агенција све више сарађивати са настајућим организацијама које ће заступати приватни сектор у Црној Гори, како би се осигурало разумијевање потреба за развој малих и средњих предузећа. Влада ће такође створити механизме који ће омогућити Агенцији да ефикасно координира рад читаве линије министарстава која ће бити одговорна за имплементирање дјелова стратегије као и других институција и страних донатора активних у сектору малих и средњих предузећа.

Да би били сигурни да је Агенција за развој малих и средњих предузећа у могућности да одигра своју улогу на ефективан начин, и да су Влада, партнери малих и средњих предузећа и грађани Републике Црне Горе вјеродостојно обавијештени о напретку у постизању ове стратегије, предлаже се да се:

– Поправи и ажурира национална статистика везана за праћење пословања, у складу са EUROSTAT-овим и OECD-овим међународним рачуноводственим стандардима. То би пружио тачније и благовременије информације о *inter alia* стопама отварања нових послова као и учешћу малих и средњих предузећа у бруто друштвеном производу, запошљавању и порасту извоза.

– Олакшати развој савјетодавног органа малих и средњих предузећа (чији су чланови кључни представници легалних малих и средњих предузећа) који би се повезао са Агенцијом за развој малих и средњих предузећа преко примјене и надгледања стратегије и помогао Влади у процјењивању ефикасности и ефикасности Агенције за развој малих и средњих предузећа.

– У склопу оквира ове стратегије, Агенција за развој малих и средњих предузећа ће бити одговорна за излагање нацрта годишњег акционог плана који ће садржати специфичне акције одговорност за имплементацију, учинак и детаљан распоред. Влада ће спровести независно оцјењивање учинка Агенције за развој малих и средњих предузећа, у складу са овом стратегијом и њеним акционим плановима за прву и другу годину.